

СТАНОВИЩЕ

на член на научното жури, определено със Заповед № 848/03.10. 2022 г.
на Ректора на СА „Д.А. Ценов“, относно дисертационен труд за
присъждане на ОНС „доктор“

Изготвил становището: проф. д-р Любен Димитров Кирев, област на висшето образование 3. Социални, стопански и правни науки“, професионално направление 3.8. Икономика

Автор на дисертационния труд: докторант Елица Петкова Петкова, докторска програма „Политическа икономия“

Тема на дисертационния труд: „Преките чуждестранни инвестиции – основа на транснационализацията на икономиката“

I. Общо представяне на дисертационния труд

1. Предмет

Предметът на изследване на дисертационния труд е „ролята на преките чуждестранни инвестиции за транснационализацията на икономиката и инвестиционното развитие на България“. Поставената цел е „проучване на основните тенденции и фактори на прякото чуждестранно инвестиране и идентификация на особеностите и перспективите за инвестиционно развитие на България като част от транснационалните процеси. За реализация на поставената цел са изведени четири научни задачи, съответстващи на структурата и съдържанието на дисертацията. Защитава се тезата, „че притокът и запасът от преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ) се определят от степента на развитие на дадена икономика, а привлечените ПЧИ, създават предпоставки за икономически растеж и по-нататъшно инвестиционно развитие на страната. Това предопределя необходимостта от провеждане на политика за стимулиране на привличането на ПЧИ. Формулираните цели и задачи са успешно постигнати, посочените изследователски методи (исторически, логически, на анализа и синтеза, индуктивни и дедуктивни, статистико-математически) умело използвани, което е довело до сполучлива защита на отстояваната изследователска теза.“

2. Обем

Дисертацията е в обем от 183 стандартни машинописни страници. Изследването е онагледено графично и таблично с 33 фигури и 5 таблици.

3. Структура

Структурата на дисертационния труд е класическа за подобен род изследване и се състои от: въведение; изложение, което обхваща три глави; заключение; приложения; списък на използваната литература. Структурата е

логична, основана на подхода от общото към частното и единичното. Тя покрива посочените цел и задачи и допринася за разгръщането на проблема и обосноваване на изследователската теза.

Въведение. Въвеждащата част съдържа всички необходими структурни елементи за уводна част. Изведени са актуалността на темата, определени са обекта и предмета, ясно дефинирани са целта и задачите на изследването, пунктуално е формулирана изследователската теза, етично са посочени теоретичната и емпирична основа на анализа, използваните логико-теоретични методи на изследване. Специално следва да се откри ограничителния периметър на дисертационното проучване, свързани с периода на изследване до 2020 година, предвид последствията и изменениета в разглежданата проблематика, свързани с въздействието на глобалната пандемия от Ковид-19 и войната в Украйна.

Глава първа има характер на научно-теоретична постановка на проблема. В нея докторантът демонстрира добри познания на теоретичните основи на глобализацията и транснационализацията на икономиката, открява ролята на преките чуждестранни инвестиции като основа на процесите на ускоряване на интернационализацията и транснационализацията на икономическите отношения и глобализацията. Задълбочено се интерпретират теоретичните модели и подходи за изследване и анализ на преките чуждестранни инвестиции. От теоретична гледна точка са обособени четири основни групи мотиви за изнасяне производството зад граница посредством преки чуждестранни инвестиции (ПЧИ), на тяхна основа са синтезирани и основните видове ПЧИ. Като безспорно постижение може да се отчете разработката на заключителния параграф на първа глава, посветена на влиянието на новите информационни и комуникационни технологии върху мотивите за чуждестранно пряко инвестиране.

Втора глава метафорично може да бъде определена като панорама на структурата и динамиката на ПЧИ в световната икономика и у нас за периода 1990-2020 година. Проучват се входящите и изходящи потоци и запасът от ПЧИ в света, тяхната динамика, географска и отраслова структура за един достатъчно дълъг тридесетгодишен период. Откроени са и двата основни метода на инвестиране, мястото на които, според скромното ми мнение, е в глава първа. Изследват се и спецификата и предизвикателствата в изменението на ПЧИ в българската икономика. По аналогичен начин със световната икономика анализът обхваща и динамиката на ПЧИ в българската икономика, отрасловата и географската им конструкция, структурата на ПЧИ по елементи на платежния баланс.

В третата глава вниманието е насочено към обусловления от ПЧИ път на инвестиционното развитие на България (според теоремата на Дж. Данинг). Очертана е средата за пряко чуждестранно инвестиране в българската икономика и изведени насоки за подобряване нае инвестиционното развитие на страната. Това придава на труда и несъмнено практико-приложно значение.

Заключение. Като завършек на изследването в него стегнато и изчерпателно са представени основните резултати и изводи от проучването.

4. Литература

Докторантът е използвал общо 148 източника, свързани с темата на дисертационния труд, в т.ч. 100 на латиница (английски език) и 48 на кирилица (45 на български и 3 на руски език), включително нормативни и информационни източници.

5. Приложения

В дисертационния труд са включени 3 (три) приложения, включващи нетната външна инвестиционна позиция на България (една) и две с корелационен и регресионен анализ на използваните статистически данни за връзката между РБВП/човек от населението и НВИП и акумулираните ПЧИ в България и РБВП/човек от населението.

II. Преценка на формата и съдържанието на дисертационния труд

1. Преценка на актуалността и разработеността на изследвания в дисертацията научен проблем

Въпросите за ПЧИ и ролята им за икономическото развитие на отделните страни (входящи и изходящи, позитивни и негативни, политики по отношение на ПЧИ и пр.) са изключително актуални и значими за икономиката и управленската практика на всички страни, включително и за нашата. Тези проблеми непрекъснато се развиват и правят тематиката открита за по-нататъшни изследвания. Ниските стойности на ПЧИ в първото десетилетие на прехода към пазарна икономика у нас, чувствителния им спад в сравнение с периода 2006-2008 г., провокират научния интерес към анализа на тяхната динамика, отраслова и географска структура, към осветяване на причините, мотивите, средата на пряко чуждестранно инвестиране, значението им за развитието на икономиката ни, както и очертаване към обусловения от ПЧИ път за инвестиционното развитие на страната. На тези сполучливо избрани въпроси е посветен и дисертационния труд на Елица Петкова. Изследването отговаря на изискванията за научноизследователски труд със сполучливо избраната тема, цялостно и завършено изследване, логична структура, успешно реализирани цел и задачи на проучването, много добра информационна осигуреност. Много от въпросите на ПЧИ (динамика, структура, политики по привличане и ограничаване и пр.) се изследват от редица автори у нас, но анализът на пътя на инвестиционното развитие на страната, е оставил встриди от научните им интереси.

2.Мнение за езика, обема и инструментариума на дисертационния труд

Стилът на разработката е стегнат, езикът ясен и точен, прецизно и коректно е използван научния апарат, на високо ниво е визуализацията на анализираните въпроси чрез фигури и таблици. Богата е използваната информационна база от авторитетни източници като УНКТАД, МВФ, МОТ, Евростат, НСИ, БНБ, личи

добро познаване на литературните и информационни източници, използван е корелационен и регресионен анализ.

3.Мнение доколко авторефератът отразява точно и пълно труда

Авторефератът е разработен в съответствие с изискванията и отразява коректно и пълно съдържанието на дисертацията. Освен това, авторефератът съдържа и Справка за научните приноси в дисертационния труд, Списък на публикациите по темата, Справка за изпълнение на минималните национални изисквания по Правилника за приложение на закона за развитие на академичния състав в Република България и Декларация за оригиналност. По темата на дисертацията докторантът представя три научни доклада, които съдържат основни идеи от нея.

III. Научни и научно-приложни приноси на дисертационния труд

Постиженията на докторанта с характер на приноси могат да се систематизират по следния начин:

Първо. Важна научна заслуга и принос на докторанта е очертаната в трета глава траектория на инвестиционно развитие на България, обусловена от преките чуждестранни инвестиции, според теоремата на Дж. Данинг. В нея е апробирана световно известна и призната от научната общност теория в български условия. С обективност и акуратност са обосновани три етапа на инвестиционното ни развитие след 1990 г. и установено на базата на задълбочен анализ, че страната ни се намира в началото на третия етап на инвестиционното ни развитие.

Второ. Установено е, че особеностите на прокото чуждестранно инвестиране в и от страната след 2017 г. отново водят до нарастване на нетната външна инвестиционна позиция, което не е характерно за етапа по модела на Дж. Данинг. За да се обясни отклонението от традиционната крива на инвестиционното развитие по Дж. Данинг в третия етап за България, удачно чрез използване на иконометрични методи, се изследва зависимостта между нетната външна инвестиционна позиция и икономическия растеж. С резултатите от анализа докторантът доказва положителното влияние на ПЧИ върху растежа, а модела на Дж. Данинг за инвестиционното развитие се модифицира съобразно особеностите на икономическото ни развитие.

Трето. Изведени и систематизирани са мотивите за пряко задгранично инвестиране, съобразно основните видове ПЧИ. Новост в с приносно значение тук е сполучливото им допълване с анализа на влиянието на новите информационни и комуникационни технологии и прехода към информационното общество и новата икономика.

Четвърто. Направеният обстоен анализ на структурата и динамиката на ПЧИ в света (входящи и изходящи потоци, запаси, отраслови и географска структура) на базата на изобилен емпиричен материал от авторитетни официални източници. Същия подход с удачно допълнение за спецификата на прокото

структура) на базата на изобилен емпиричен материал от авторитетни официални източници. Същия подход с удачно допълнение за спецификата на прокото чуждестранно инвестиране и по елементи на платежния баланс, е приложен и за България. Очертани са тенденциите на развитие на прокото чуждестранно инвестиране, ролята на ПЧИ за икономическото развитие на приемащите и изпращащи страни.

Като постижение следва да се добави и практико-приложната значимост на разработката с изследваната среда на инвестиране у нас и формулирани насоки за подобряване на инвестиционното развитие на България.

IV. Критични бележки и въпроси по дисертационния труд

По дисертационния труд могат да се отправят и някои критични бележки с характер на препоръки за бъдещата научноизследователска дейност на докторанта.

⇒ При формулиране на обекта и предмета на изследване по-удачно би било обектът да се озаглави „Международно движение на капитали (или на фактори на производството)“, „Международни инвестиции“, вместо ПЧИ да се повтаря и в обекта и предмета;

⇒ В § 3 и 4 за средата на инвестиране и насоки за подобряване на инвестиционното развитие само мимоходом се споменава за върховенство на закона и добра нормативна уредба, без засягане на проблема за реформа на съдебната система. Още А. Смит сочи, че „процъфтяването и укрепването на държавния организъм е възможно само при режим на съвършена свобода и съвършено правосъдие“, не само на правни норми, но и тяхното безпристрастно прилагане. Справедливото правосъдие няма да пребори корупцията, но ще намали значително и нивото на корупция.

⇒ Би могло да се постигне по-голяма пълнота на изложението в някои от параграфите и подпараграфите (§ 1.4 на гл. I и подпараграф 2.1.3 на гл. II), пресилени са и някои от твърденията в гл. III за повишаване качеството на българското образование и за стабилната политическа среда у нас.

⇒ За симетрия с броя на приносите ще посоча и две бележки от редакционно естество. Първата се отнася за използване на наложилите се в теорията, практиката и научната литература термини по света и у нас „ТНК“ и „приемащи страни, страни получатели или чуждицата „реципиенти“), които са утвърдени с решение още през 1973 г. от УНКТАД и ИКОСОС;

Изследването би спечелило, ако след изложението в текста по отделни параграфи беше направено кратко обобщение с изводи (макар дори и с един абзац), а не след отделните глави. Защото напр. след § 4 на гл. I, сега има обособени 4 извода за 4-те параграфа (трите по 5 реда). По този начин липсва логичния завършек на параграфите. Посочените бележки не са от особена важност и не поставят под въпрос качествата и приносните моменти на дисертацията.

Към докторанта имам следния **въпрос**:

Приключи ли старата ера на глобализацията като процес на създаване на единно световно интегрирано стопанство, със свободно движение на стоки, услуги, хора и капитали, на фона на настоящата фрагментация в света, с нарастващ икономически национализъм, политика на автаркия, нарушенни вериги на доставки, търговия и инвестиции само с дружествени страни, налагане на санкции и пр.? Възможно ли е съчетаването на geopolитически разединения свят (засега очертаващ се двуполярен), с единнополюсно единно глобално стопанство?

V. Обобщена оценка на дисертационния труд и заключение

Дисертационният труд е посветен на актуален и значим за теорията и практиката проблем. С разработването му авторът демонстрира много добра теоретична подготовка, коректно използване на литературните източници, умения да анализира и осмисля известни концепции и теории, успешно да ги прилага в съществуващата практика, както и да извежда предложения за нейното усъвършенстване. Дисертационният труд е цялостно, завършено и самостоятелно научно изследване, което напълно отговаря на изискванията за придобиване на научна и изследователска степен „доктор“. Изцяло положителната ми оценка е основание да предложа на уважаемите членове на Научното жури да гласуваме за присъждане на образователната и научна степен „доктор“ по докторска програма „Политическа икономия“ на докторант Елица Петкова.

27. 10. 2022 г.
гр. София

Изготвил становището:
(проф. д-р Любен Кирев)